

УДК 316.47

ЛЕГІТИМАЦІЯ «ІНШОГО ЯК ІНАКШОГО» У КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ СПІЛЬНОТ: КОНСТРУЮВАННЯ НОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Товстогора Ю. В.,

аспірант Інституту соціальної та політичної психології НАПН України

У статті висвітлено особливості процесу легітимації «іншого як інакшого», що задають умови конструювання нової ідентичної та уможливлюють її функціонування у комунікативному просторі. Розглянуто феномен «соціальної норми» та його основні, а також їх соціально-психологічні функції. Акцентовано увагу на тому, що процес конструювання «іншого як інакшого», щоб той став прийнятним та схваленим суспільством, має пройти послідовно наступні етапи: типізацію, хабітуалізацію, інституалізацію, легітимацію. Означено перспективи аналізу явищ, протилежних соціальній нормі, та зазначених соціально-психологічних технологій, які є основою для пошуку засобів пом'якшення дискримінаційних тенденцій у комунікативному просторі.

Ключові слова: *легітимація «іншого як інакшого», соціальні норми, «вікно Овертона», звичай, ритуал, традицій, моральні норми, релігійні норми.*

Постановка проблеми. Вивчення особливостей легітимації «іншого як інакшого» у комунікативному просторі набуває особливого значення у зв'язку з процесами глобалізації, що характеризуються різкими змінами у суспільстві й посилюють необхідність діалогу, пов'язаного з переглядом взаємин між групами та соціальними інститутами. Зміни сталих культурних меж та цінностей соціальних спільнот, через які людина визначає себе та своє місце в суспільстві, призводять до необхідності формування нової ідентичності. Конструювання нового суспільства актуалізує проблему пошуку ефективніших форм усвідомлення цінності людини, потреби у пошуку людиною ідентичності, а також всього, що пов'язано з вибором власної життєвої позиції, соціальної ролі, реалізації індивідуального потенціалу. Зазначене обумовлює прагнення попередити ризики надмірних конфронтацій у діалозі між наявними соціальними інститутами та новітніми спільнотами й віднайти нові засоби комунікації на заміну «дискурсу дискримінацій», як то: расової, гендерної, вікової, релігійної, фізичної тощо.

Мета статті полягає у дослідженні процесу легітимації «іншого як інакшого», що конструє нову ідентичність та уможливлює її функціонування у комунікативному просторі суспільства й спричинює ревізію соціальних інститутів.

Аналіз останніх досліджень. Мінімізація часового ресурсу інформаційного суспільства суттєво впливає на становлення соціального порядку, стираючи обмеження між раніше встановленими відносинами. Норми та цінності зазнають постійного корегування, своєю чергою спричинюючи протиріччя та конфлікти в суспільстві, що безпосередньо чинять вплив на інтерпретацію соціальної реальності і, відповідно, на можливість сприйняття «іншого як інакшого» та появи діалогу між членами суспільства, які мають протилежні погляди та позиції. З огляду на це аналіз процесу легітимації «іншого як інакшого» у комунікативному просторі потребує розгляду соціальних норм (зокрема звичаїв, традицій, релігійних й

моральних норм, правил повсякденності тощо) та їхніх функцій у конструюванні нової ідентичності.

Нині розгляд соціальної норми представлений працями науковців різних напрямів соціогуманітарного знання: культурології, філософії, права, соціології, психології тощо. Вагомий внесок у дослідження проблеми виникнення соціальних норм внесли вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема, В. Алексєєв, П. Блау, Є. Бурлай, М. Вебер, Е. Гіденс, С. Гусарєв, Е. Дюргейм, Г. Зіммель, Т. Лукман, С. Лисенков, Д. Маркович, М. Матузов, В. Нерсесянц, Т. Парсонс, Н. Пархоменко, О. Скакун, Ю. Хабермас та інші.

Поняття «соціальна норма», формуючись протягом тривалого часу, постійно набувало різнобічного наповнення. Наявне в багатокультурному середовищі, це поняття розглядається як об'єктивно складена, поширена та схвалювана міра оцінки поглядів, суджень, форм поведінки [5]. Отже, соціальна норма регулює лише таку поведінку, яка має суспільний характер, тобто пов'язана зі взаємодією між індивідами, групами, спільнотами. Саме це відрізняє її від інших правил взаємодії із природними та штучними об'єктами.

Нормативна поведінка є основою функціонування соціальної норми, яка породжується в процесі взаємодії людей та забезпечують різні форми співіснування спільнот.

Повсякденність людини базується на слідуванні нормам та правилам. Засвоєні у процесі соціалізації, вони задають основу – як думати, діяти, як і що планувати тощо. Отже, їх наявність у повсякденності створює можливість безконфліктної взаємодії між людьми. Процес відображення соціальної реальності в нормах та правилах має дві форми: 1) стихійна форма виникнення норм; 2) усвідомлено розроблені нормативні установки (наприклад, закон).

Для детальнішого розгляду визначимо, що являють собою норма та правило. Визначаючи поняття «норма» та «правило», великий український тлумачний словник сучасної української мови В. Т. Бусела подає такі визначення: норма – звичайний, узаконений, загальноприйнятий перелік обов'язків групи [2, с. 792]; правило – це приписання, що встановлюють порядок чого-небудь [2, с.1100]. Таким чином, норми та правила є засобом орієнтації та контролю соціальної поведінки будь-якої людини з боку суспільства.

Одною із форм існування соціальних норм є звичай – правило поведінки, встановлене в результаті багаторазового застосування та яке виконує функцію закріплення суспільних зв'язків та порядку. Він як успадкований стереотипний спосіб поведінки, відтворюється в певному суспільстві або соціальній групі і є загальноприйнятим для її членів. Важливо, що встановлена всередині групи означена соціальна норма ніколи не задається із зовні та виступає механізмом регулювання процесів у групі. Таким чином, звичай виконує регулюючу функцію поведінки людей, що характеризується виконанням певних правил у зазначених видах діяльності, через які вони засвоюють певні норми, ритуали тощо.

Близькими до звичаїв є традиції, які засвоюються через наслідування та усне роз'яснення і які виникають внаслідок розповсюдження будь-якого прикладу, стихійного та схваленого суспільством. Означена соціальна

норма є універсальною формою «фіксації, закріплення та вибіркового збереження тих чи інших елементів соціокультурного досвіду» [2, с. 1088]. Отже, традиція є сконструйованою на основі синтезу різних звичаїв спільноти, не трансформується по мірі виявлення в ній нових змістів. Зокрема, можемо зазначити, що традиція виконує функції: по-перше, стабілізуючу (виступає засобом стабілізації суспільних відносин); по-друге, інноваційну (відтворює сталі суспільні відносини в житті нових спільнот) [5].

Ще однією важливою формою соціальних норм, яка забезпечує відчуття спільної ідентичності, є ритуал, тобто сукупність обрядів, супроводжуваних релігійним актом, або вироблений звичаєм встановлений порядок здійснення чого-небудь [3, с.544]. Відзначимо деякі особливості ритуалу, зокрема його пояснення необхідності здійснення людиною певних дій (компенсація обмежених знань про світ); жорсткість (послідовність та незмінність ритуалу давала можливість первісному суспільству подолати небезпечні ситуації); чіткість установок та практичних дій (що створювало умови об'єднання людей); навіюваність ритуалом певних відчуттів. Отже, ритуал виконує компенсаторну та регулюючу функцію психологічних настроїв спільнот у необхідності конструювання ідентичності.

Наступною формою соціальних норм є релігійні, які встановлені різними віросповіданнями та мають обов'язкове значення для сповідуваних тієї чи тієї віри [3, с.538]. Найбільш характерними особливостями цих норм в суспільстві є те, що вони регулюють ставлення віруючих до Бога, церкви, один до одного і іновірців. Крім того, реалізація зазначених норм підкріплюється божественним авторитетом їх походження. Як стверджувала Р. Белла, релігійні символи проєктують в свідомості людини набір певних образів (моделей), які вказують на те, які дії є прийнятними, а які – забороняються [1]. Таким чином, формуючи відчуття «поклоніння перед сакральним», розглянуті соціальні норми регулюють діяльність спільнот та встановлюють межі дозволеного.

Іншою формою соціальних норм, на яку слід звернути увагу, є моральні норми, що є правилами поведінки, які регулюють відносини між людьми на основі критеріїв добра і зла. В. І. Лозова, Г. В. Троцько розглядають зазначені норми як систему вимог, які визначають обов'язки людини щодо оточуючого світу, зразки, які не тільки орієнтують поведінку особистості, але й дають можливість оцінювати й контролювати її [8]. Формуючись у взаємодії людей, вони мають специфічні особливості: по-перше, ґрунтується лише на самостійному переконанні; по-друге, функціонують за рахунок етичних норм; по-третє, здійснюється засобами духовного впливу (почуттям обов'язку, оцінкою вчинків інших та самооцінкою власних, докором совісті, переживанням почуття провини) [5]. У становленні ідентичності моральні норми виконують наступні соціальні функції: оціночну (визначення координат добро – зла, добре – погано тощо); регулятивну (встановлення та підтримка норм, правил поведінки); контролюючу (на основні самооцінки власної поведінки або оцінки інших); інтегруючу (підтримка єдності духовної цілісності суспільства); виховну (формування морального вибору).

Можемо стверджувати, що соціальні норми мають конвенційний характер, тобто є результатом домовленостей спільноти за для виконання

оціночної, регулюючої, контролюючої, інтегруючої та виховної функцій. Т. Шибутані вказує на те, що соціалізація індивіда проходить за участі конвенційної поведінки, відтак «навчившись мислити конвенційними термінами, людина стає учасником символічного оточення той чи той групи» [10, с.103]. Автор зазначає, що конвенційна поведінка становить загальне нормативне знання, яке індивід повинен засвоїти в процесі соціалізації, щоб не бути «девіантом» у своїй групі. Тільки так він може стати частиною групи. Але, щоб виник поділ суспільства на групи, суб'єкт категоризації повинен віднести себе до однієї з груп «своїх» або «інших». У цьому «віднесенні» людини до певної групи й полягає інший важливий з погляду формування картини світу процес – ідентифікація.

О. В. Захарова поняття «ідентифікація» тлумачить як процес засвоєння правил поведінки та набуття системи цінностей, уявлень та світоглядних позицій, що дозволяє людині функціонувати у суспільстві [6, с.8]. Традиційно у соціальній психології ідентифікація розглядається як суб'єктивне уявлення індивіда про своє місце в світі. Тобто можемо зазначити, що ідентифікація задає структуру конвенційної поведінки людини відповідно до установ тієї групи, до якої вона себе зараховує.

Таким чином, вирішальне значення в формуванні картини світу особистості набувають фактори, що впливають на актуалізацію тієї чи іншої ідентичності, через яку власне опосередковується своєрідність групової належності. До числа таких факторів можемо віднести й образ «іншого як інакшого», тобто той образ який містить «протилежну» ідентичність (який на нашу думку, вимагає врахування у комунікативному просторі спільноти «іншого як інакшого»), останнє означає, що він повинен стати легітимною фігурою.

Легітимація як соціально-психологічний процес розглядається в роботах Р. Барта, М. Вебера, Т. А. ван Дейка, М. С. Волохонської, Е. А. Кожем'якина, В. М. Русакова, О. О. Савельєва, Н. Фрекло та інші. Так, легітимація «іншого як інакшого» розглядається як «сприйняття аудиторією його соціальних та дискурсивних практик як законних, правильних та схвалення цих практик» [7, с.167], а термін «легітимація» позначає когнітивний процес та дискурсивну технологію цього сприйняття. Враховуючи зазначене, логічно припустити, що легітимація «іншого як інакшого» є сукупністю анонімних правил («практик»), які задають умови виконання функцій прийняття «інакшості» у комунікативному просторі. Необхідно зазначити, що процес конструювання «іншого як інакшого», щоб той став прийнятним та схваленим суспільством, має пройти, за теорією П. Бергера та Т. Лукмана, певний шлях типізації, хабітуалізації, інституалізації, легітимації [11]. Повний цикл соціального конструювання реальності «іншого як інакшого» у комунікативному просторі включає вище зазначені засоби як послідовно пройдені етапи. Розглянемо їхні особливості.

Першим етапом конструювання «іншого як інакшого» є типізація, яка зводиться до постійного виділення: типів дій, ситуацій, акторів. Конструювання «іншого як інакшого» у комунікативному просторі соціальними інститутами підтримується за допомогою спеціальних

інструментів: звичних дій (що створюються в ході спільної історії, та конструюють поведінку людини).

Типізації перетікає у наступний етап – хабітуалізацію, – яка тісно пов'язана із взаємодією, оскільки будь-які дії людини пов'язані із очуванням події. Усвідомлення суспільством можливості вирішення соціальних проблем шляхом звернення до того, що може вирішити прийняття «іншого як інакшого», проявляється й легітимізується у моделях людського досвіду – габітусах, тобто системах надбаних схем сприйняття та оцінювання, які є продуктами хабітуалізації. Варто зазначити, що наслідком цього процесу є зменшення різних виборів та приписування навіть альтернативним варіантам поведінки людини стандартних значень.

Наступним етапом соціального конструювання «іншого як інакшого» є інституалізація, в основу якої покладено хабітуалізацію, яка здійснюється за умов взаємозалежної типізації узвичнення дій. П. Бергер і Т. Лукман визначають інституалізацію як процес утворення форм соціально політичної взаємодії, заснований на формалізованих соціальних нормах (правилах, законах, тощо) [11, с. 156]. Отже, можемо зазначити, що зачатки інституалізації існують у всіх узвичнених діях, які отримали правові та організаційні закріплення. Теорія соціального конструювання реальності доповнюється ремарками С. Фролова, який зазначає, що інституалізація є процес формування інститутів та спільнот, які потребують суспільному схвалення більшості – здійснення легітимації [9]. Отже, кінцевим етапом конструювання «іншого як інакшого» є легітимація як спосіб пояснення та виправдання нових спільнот, соціальних інститутів, завдяки чому останні застраховані від неприйняття та скасування.

Потреба у суспільному схваленні виникає тоді, коли акторам необхідно пояснити існування інститутів, ролей, цінностей, притаманних цьому суспільству. Щодо легітимації, то слід зазначити, що основою її здійснення в першу чергу є посилення та авторитетність інституту. Так, «значущість» вводиться та підкреслюється через створення образу «лідера» в тій чи тій сфері, через публікації, у яких в ролі експертів виступають представники інституту, а також через акцентуацію уваги на членстві в спільнотах, які є визнаними більшістю [11]. В другу чергу використовуються текстові прийоми, що підкреслюють важливість інституту та компетентність його представників – законодавчі акти. Однак практики конструювання нової ідентичності можуть викликати порушення процесу прийняття та схвалення суспільством «іншого як інакшого» на перетині меж хабітуалізації (звикання) та інституалізації (складання соціального порядку). Призводить до цього, по-перше, неможливість «пояснити» інституційний порядок, надаючи когнітивне обґрунтування об'єктивним значенням; по-друге, легітимація не встигає «виправдовувати» інституціональний порядок, надаючи ціннісно-нормативний характер практичним імперативам.

Хаотичне накопичення людиною знання про «іншого» спричинює готовність зробити наступний крок – визначитися зі схваленням або запереченням «іншого як інакшого» в мінливих умовах дискурсивного простору [11].

Легітимація «іншого як інакшого» є процесом, який суперечить наявним нормам. Соціальне конструювання «іншого як інакшого» відбувається від

неприйняття «інакшого» як неможливого (неправильного) до усвідомлення його як такого, що є можливим (правильним). Тому, з нашої точки зору, виникає необхідність розгляду технологій конструювання «іншого як інакшого» у комунікативному просторі соціальних спільнот.

Одним із феноменів, який показує можливу схему конструювання «іншого як інакшого», є «вікно Овертона», що забезпечує трансформацію сфери неможливого та сприяє переходу ідей прийняття «іншого як інакшого» від тих, які на початку відкидалися до загально прийнятих. Відповідно, «вікно Овертона» є одним з механізмів запуску інформаційно-технологічного процесу, який пов'язаний із зміною свідомості суспільства.

Дж. Овертон визначив технології розгортання «вікна можливостей», які являють собою характерні ознаки цього явища [12].

1. Перетворення «немислимого» на «радикальне» розпочинається з того, що раніше неправдоподібна ідея прийняття «іншого як інакшого» висувається як особлива тема для обговорення академічною спільнотою.

2. Повільне й постійне переміщення «немислимого» у площину «радикального» на наступній стадії полягає у конструюванні евфемізмів для смислової трансформації понять, які відображають деякі негативні особливості «іншого як інакшого».

3. Перехід «прийнятого» в «раціональне», де сакральні теми, на які накладалося табу, переходять у площину дискурсу «споживання суспільства» (табу фрагментується на спектр ціннісних переваг суспільства: «абсолютно не можливе», «можливе як виняток», «дозволене»).

4. Розширення вікна, зводячи «раціональне» до «популярного», де надається можливість суспільству публічно обговорювати раніше заборонені теми про прийняття (або неприйняття) «іншого як інакшого», завдяки чому зникає страх невідомого (звільнення від попередніх заборон).

5. Логічне знищення колишніх ідей, норм, правил за допомогою переходу від «популярного» на рівень «актуального», результатом цієї стадії є легітимація «іншого як інакшого».

Отже, технології пропонують варіанти практик легітимації «іншого як інакшого», які визначають чітко окреслений механізм виконання її задач, а також демонструє спроби сприйняття «інакшості» як нової норми. За такою схемою демонструються намагання легітимувати «іншого як інакшого», для вирішення проблем сучасності серед, яких адаптація людей із нестандартною зовнішністю та особливими потребами, право на існування соціальних меншин, боротьба за права людини тощо.

Можемо навести приклад, який демонструє конструювання «іншого як інакшого» у комунікативному просторі, а також представити деякі практики легітимації які запозичені із різних соціальних сфер. Нещодавно в Інтернет мережі з'явилися статті, присвячені «Топ-10 відомим моделям із нестандартною зовнішністю» світових журналів моди. Отже, перше, що відбулося, це – перетворення «немислимого» на «радикальне», тобто тема «нестандартності» висувається як особлива, така, що руйнує стандарти «90-60-90», при цьому вона підтримується відомими журналами моди у світі (які й репрезентують «унікальність» та «особливість» моделей).

Наступним етапом є трансформація понять, які відображають особливості «іншого як інакшого». Тобто здійснюється трансформація вибору вигідного ракурсу із негативного до прийнятого, в цьому випадку основна мета – це відійти від стигми за допомогою створення образу «нормального» та демонструвати вади задля зміни уявлення про «нормальність».

Далі відбувається перехід від «прийнятого» в «раціональне», а саме: сакральна тема про інвалідність та зовнішні вади переходить у площину публічного дискурсу: організація фото виставок, показів, «мережевого дискурсу» як специфічної форми комунікації (організуються на онлайн-платформах масмедійних ЗМІ) та Інтернету. Відповідно, при переході від «раціонального» до «популярного» суспільство публічно обговорює раніше заборонену тему та зводить вади до «унікальності», ставлячи в приклад людей, які їх мали, але досягли успіху.

Остаточним результатом конструювання «іншого як інакшого» у наведеному нами прикладі трансформації подіумних моделей є знищення стигми фізично нездорової людини. Ідеться про те, що відбувся перехід з позиції неприйняття «іншого як інакшого» та окреслення жорстких меж норми фізичного тіла для моделей («на подіумі може існувати лише ідеальне тіло») у позицію прийняття «іншого як інакшого» та оформлення нових стандартів зовнішності («люди із нестандартною зовнішністю задають нові стандарти на подіумі»). Перша позиція призводить до дискримінації людини на основі її чужості (не відповідність стандартам «90-60-90») й породжує труднощі у співвіднесенні людиною свого тіла до визнаних стандартів краси. Друга позиція відображає насамперед несхожість та унікальність людини, за рахунок чого відбувається невілювання афективного забарвлення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, можемо говорити про те, що легітимація «іншого як інакшого» у комунікативному просторі соціальної норми конструюється через трансформації (диверсифікації) останньої. «Інший як інакший» у суспільній свідомості оформлюються тоді, коли стає очевидним «відхід від норм», формуються нові практики, що інтегруються та стають згодом новим варіантом норми. Відзначимо, що конструювання «іншого як інакшого» в значній мірі відбувається через обґрунтування нових правил існування нової спільності, формування якої можливе за рахунок соціальних практик. Забезпечуючи перехід від неуявного (неправильного) до можливого (правильного), практики легітимації – в тому числі згадування технологія «вікон Овертона» – впливатимуть на зняття табу з тем прийняття «іншого як інакшого», що сприятиме досягненню консенсусу та дасть можливість уникнути надмірних конфронтацій у соціальному діалозі.

Зазначене обумовлює необхідність розгляду явищ, протилежних соціальній нормі та конвенційній поведінці, які окреслюють особливості репрезентації «іншого як інакшого» в суспільстві. Слід підкреслити, що, будучи протилежними нормі, зазначені явища не відповідають конвенційним уявленням, та «іншість як інакшість» маркується суспільством спочатку відхиленням від норми. Аналіз розгляду явищ, протилежних соціальній нормі, та вище зазначені ілюстрації соціально-психологічних

технологій є основою для пошуку засобів пом'якшення дискримінаційних тенденцій у комунікативному просторі.

Список використаних джерел:

1. Белла Р. Н. Социология религии / Р. Н. Белла // Американская социология. Перспективы, проблемы, методы. – М. : Прогресс, 1972. – С. 265-281.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Бусел В. Т. – Київ : Перун, 2005. – 1728 с.
3. Великий тлумачний словник української мови / Т. В. Ковальова. – Харків : Фоліо, 2005. – 767 с.
4. Власова В. Б. Стабилизирующая и инновационная функции традиции как формы преемственности культуры [Электронный ресурс] / В. Б. Власова // EVA-2008 : Информационное общество, культура, образование : материалы 11-ой ежегодной международной конференции. Режим доступа : http://conf.cpic.ru/eva2008/rus/reports/report_1407.html
5. Добрин К. Ю. Феномен социальной нормы / К. Ю. Добрин // Вестник Саратовского государственного технического университета. – 2011. – № 57. – С. 248-254.
6. Захарова О. В. Социальная идентификация и социальная идентичность в изменяющемся обществе / О. В. Захарова. – Иркутск : Изд-во Иркут. гос.ун-та, 2010. – 95 с.
7. Скиперских А. В. Механизмы легитимации политической власти на постсоветском пространстве : дис. ... доктора полит. наук : 23.00.02 / Александр Владимирович Скиперских. – Воронеж, 2007. – 379 с.
8. Троцько А. В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посібник / А. В. Троцько, В. І. Лозова. – Х. : «ОВС», 2002. – 400с.
9. Фролов С. С. Социология организаций / С.С. Фролов. – М. : Гардарики, 2011. – 304 с.
10. Шибутани Т. Социальная психология / Т. Шибутани. – Ростов н/Д : Феникс, 1999 – 539 с.
11. Berger P. The Social Construction of Reality/ P. Berger, T. Luckmann. – New York : Garden City, 2011.– 219 p.
12. Szalek B. Z. Some Praxiological Reflections on the So-Called «Overton Window of Political Possibilities», «Framing» and Related Problems / B. Z. Szalek // Reality of Politics. Estimates – Comments – Forecasts. – 2013. – № 4. – P. 237–258.

REFERENCE:

1. Bella, R. N. (1972) *Sotsyolohyia relyhii [Sociology of Religion]*. Moscow: Prohress [in Russian].
2. Busel, V. T. (2005) *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great Dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv: Perun [in Ukrainian].
3. Vlasova, V. B. (2008) *Stabilizirujushhaja i innovacionnaja funkicii tradicii kak formy preemstvennosti kul'tury [The stabilizing function of tradition and innovation as a form of cultural continuity]*. Retrieved from: http://conf.cpic.ru/eva2008/rus/reports/report_1407.html
4. Dobryn, K. Iu. (2011) Fenomen sotsialnoi normy [The phenomenon of social norms] *Vestnyk Saratovskoho gosudarstvennogo tekhnicheskogo universiteta – Bulletin of Saratov State Technical University, 57, 248-254* [in Russian].

5. Zakharova, O. V. (2010) *Sotsyalnaia identyfikatsiya i sotsyalnaia identichnost v izmeniaushchemsya obshchestve [Social identification and social identity in a changing society]*. Irkutsk: Izdatelstvo Irkutskogo gosudarstvennogo universiteta [in Russian].
6. Kovaleva, T. V. (2005) *Velyky tlumachny slovnyk ukrainskoj movy [Great interpretative vocabulary Ukrainian Language]*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
7. Skiperskih, A. V. (2007) *Mekhanizmy lehytymatsyy polytycheskoj vlasty na postsovetском prostranstve [Mechanisms of legitimation of political power in post-Soviet space]*. Doctor's thesis. Voronezh [in Russian].
8. Trotsko, A. V. (2002) *Teoretychni osnovy vykhovannia i navchannia [Theoretical fundamentals of education and learning]*. Kharkiv: OVS [in Ukrainian].
9. Frolov, S. S. (2011) *Sotsyolohyia orhanyzatsyi [Sociology of organizations]*. Moskow: Hardyryky [in Russian].
10. Shybutany, T. (1999) *Sotsyalnaia psykhohohyia [Social psychology]*. Rostov na Donu: Fenyks [in Russian].
11. Berger, P., & Luckmann, T. (2011) *The Social Construction of Reality*. New York: Garden City.
12. Szalek, B. Z. (2013) *Some Praxiological Reflections on the So-Called «Overton Window of Political Possibilities», «Framing» and Related Problems. Reality of Politics. Estimates – Comments – Forecasts, 4, 237–258.*

Товстоко́рая Ю. В. Легитимация «другого как инакового» в коммуникативном пространстве сообществе: конструирование новой идентичности. В статье освещены особенности процесса легитимации «другого как инакового», задающие условия конструирования новой идентичной и обеспечивающие ее функционирование в коммуникативном пространстве. Рассмотрен феномен «социальной нормы» и его основные формы, а также их социально-психологические функции. Акцентировано внимание на процессе конструирования «другого как инакового», чтобы тот стал принятым и одобренным обществом, должен пройти последовательно следующие этапы: типизацию, хаби́туализацию, институализацию, легитимацию. Отмечены перспективы анализа явлений противоположных социальной норме и указанных социально-психологических технологий, которые являются основой для поиска средств смягчения дискриминационных тенденций в коммуникативном пространстве.

Ключевые слова: легитимация «другого как инакового», социальные нормы, «окно Овертона», обычай, ритуал, традиции, моральные нормы, религиозные нормы.

Tovstokora Yu. V. Legitimization of «Other as somebody different» in the communicative space of communities: constructing of a new identity. The article analyzes the characteristics of legitimization of «Other as somebody different» and conditions of new identity constructing. Considering particularities of social norms and forms, it is shown that these features have an impact on legitimization of «Other as somebody different». The category of «Other as somebody different» is considered as a discursive construct. It is shown that this construct has major influence on composition of a dialogue between social groups. The fact lays in a focus that accepting of «Other as somebody different» is an integral component of social de-stigmatization. It forms a dominant sense and neutralizes the negative content of others. The fact is highlighted that construction of «Other as somebody

different» must go through the next stages: typification, habitualization, institutionalization, legitimization. It is shown that a possible scheme of constructing of «Other as somebody different» can be the so-called «Overton window». The scheme is based on gradual transition from the rejection of «Other as somebody different» as impossible one to his/her accepting as possible. According to this scheme, article demonstrates the attempt to legitimize «Other as otherness» for solving problems such as acceptance of people with an unusual appearance and specific needs, a right for social minorities to exist, struggle for human rights, etc. The prospect is outlined for analysis of events that are opposite to social norms and social and psychological technologies are described that can lead to search of the ways for mitigation of discrimination in the communicative space.

Key words: *legitimizing of «other as the otherness», social norms, «Overton window», custom, ritual, tradition, moral norms, religious norms.*

УДК 371.035.6-057.874

ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ Г. КЕРШЕНШТЕЙНЕРА В РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Тягур В. М.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Мукачівського державного університету, заступник директора з навчальної роботи гуманітарно-педагогічного коледжу Мукачівського державного університету, м. Мукачево, Україна

У статті проведено історичний аналіз досвіду організації і функціонування трудових шкіл Німеччини Г. Кершенштейнером, у яких художньо-естетичне навчання реалізувалося через сукупність методичних засобів і прийомів художньої підготовки, що відповідало не тільки природним і інтелектуальним прагненням дитини, але і її соціальним інстинктам. Розглянуто спроби адаптації цього досвіду на розбудову системи освіти України на початку ХХ століття та проведено обґрунтування рекомендацій стосовно його ефективного використання для переорієнтації сучасної освіти України на європейські освітньо-професійні стандарти по формуванню конструктивної, творчої всебічно розвиненої особистості. Стаття розрахована на широке коло читачів, у тому числі, викладачів і студентів вищих навчальних закладів, учителів шкіл, учених.

Ключові слова: *трудова школа, ручна праця, художньо-естетичне навчання, українсько-німецькі відносини, громадянське виховання, творчі сили дитини, всебічний розвиток особистості.*

Постановка проблеми. Проходження демократичних процесів в Україні та входження країни в сучасний світовий освітній простір потребує удосконалення роботи з розвитку особистості учнів сучасної школи. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вивчення і творче використання світового педагогічного досвіду набутого протягом кількох останніх століть. Цікавим з цього погляду є період кінця ХІХ– початку ХХ століття, на який саме і припадає формування широкого спектру